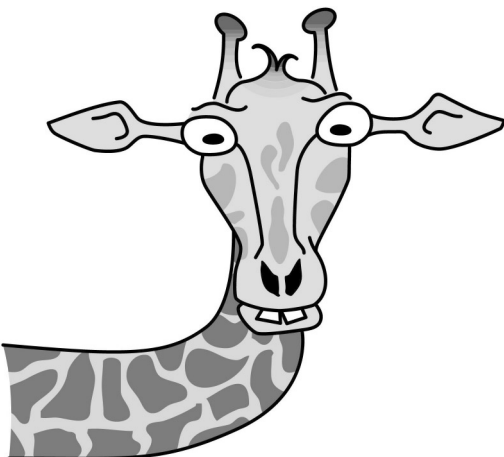

VAPAAUS VEROTTA

Vastaselvitys pääomaliikkeiden seurauksista ja niiden hallinnasta

Heikki Patomäki

The Nottingham Trent University

KEPA
TAMMIKUU 2001

Vapaaus verottaa

Vastaselvitys pääomaliikkeiden seurauksista ja niiden hallinnasta

Tammikuu 2001

Ulkoasu: Ilmari Haapanen

KEPA

KEHITYSYHTEISTYÖN PALVELUKESKUS

SERVICECENTRALEN FÖR UTVECKLINGSSAMARBETE

SERVICE CENTRE FOR DEVELOPMENT COOPERATION

ADDRESS: Sörnäisten rantatie 25 FIN-00500 Helsinki

PHONE: +358 9 584 233 **FAX:** +358 9 584 23 200

INTERNET: www.kepa.fi **eMAIL:** kepa@kepa.fi

*Kepan toimintaa tuetaan julkisin varoin ulkoasiainministeriön
kehitysyhteistyösaston kansalaisjärjestömäärärahoista*

Pääomaliikkeiden seuraukset ja niiden hallinta¹

JOHDANTO

Suomalainen keskustelu ja kampanjointi Tobinin veron puolesta alkoi alkusyksystä 1998. Samaan aikaan perustettiin myös kansainvälinen AT-TAC (Association pour une Taxe sur les Transactions financières pour l'Aide aux Citoyens). Ajankohta ei ole sattuma. Monet olivat viimeistään 1990-luvun kuluessa havahtuneet huomaamaan rahoitusmarkkinoiden kasvaneen rakenteellisen vallan; Aasian kriisi herätti ihmiset toimimaan.

Syksyllä 1998 sovittiin, että Kepan ja NIGDin tavoitteena on nostaa Tobinin vero maaliskuun 1999 eduskuntavaalien teemaksi ja uuden hallituksen ohjelmaan. Keva järjesti keskustelutilaisuuksia ja kampanjoi asiasta²; NIGD'in tutkimusraportti "The Tobin Tax: How to Make It Real"³ julkaistiin eduskuntavaalien alla ja sai aikaan julkista keskustelua asiasta.

Hallitusohjelmaan tulikin maininta, että finanssimarkkinoiden vakautta lisääviä toimia tulee tutkia. Valtionvarainministeriö päätti 31.8.2000 tilata selvityksen niistä toimenpiteistä, jotka edistävät kansainvälisten pääomanliikkeiden vakautta ja häiriötöntä toimintaa. Selvitys pyydettiin asiantuntijaryhmältä, johon kutsuttiin puheenjohtajaksi valtiotieteen tohtori Antti Suvanto Suomen Pankista sekä jäseniksi professori Tom Berglund Svenska handelshögskolanista, Ph.D. Anne Mikkola Helsingin yliopistosta ja akatemiaprofessori Seppo Honkapohja Helsingin yliopistosta.

Kaikissa maissa valtionvarainministeriöt ja keskuspankit ovat lähellä globaalien finanssimarkkinoiden hallintamekanismeja – ja

edustavat oikeaoppista tulkintaa kapitalistisen markkinatalouden toiminnasta.⁴ Kun VM tilasi selvityksen, jonka puheenjohtaja on keskuspankista, ja jonka näkökulma on "taloustieteellinen", oli jo etukäteen epäiltävissä, että selvityksen johtopäätöksenä on, että vapaat rahoitusmarkkinat ovat kaikille hyödyllisiä (muutamien varauksin). Asiantuntijaryhmä ei tuottanut tässä suhteessa suuria yllätyksiä. Vaikka perusteluissa on myös omaperäisiä näkemyksiä, noudattelee asiantuntijaryhmän johtopäätökset hyvin tarkkaan IMF:n ja Financial Stability Forum'n suosituksia.⁵

"Kansainvälisillä pääomanliikkeillä on positiivinen merkitys taloudellisen toiminnan tehokkuudelle ja taloudelliselle kehitykselle." Tobinin veroa ei tarvita, ja rahoitusmarkkinoiden kontrolli ja säätely on yleisesti ottaen tarpeetonta. Kriisiolosuhteissa jotkut konrollin muodot voivat ehkä toimia väliaikaisina toimenpiteinä, mutta pidemmällä tähtäimellä niistä on vain haittaa. Oikeaoppisen taloustieteen keskeinen teesi toistetaan raportissa monta kertaa:

Finanssikriiseiltä ja niihin liittyviltä mahdollisesti liiallisilta pääoman liikkeiltä voidaan parhaiten suojautua kestäväällä talouspolitiikalla, vahvistamalla rahoitusjärjestelmää ja pankkien riskinoton ja vakavaraisuuden valvontaa sekä pitämällä huolta siitä, että valittu valuuttakurssijärjestelmä on yhteensopiva vapaiden pääomanliikkeiden kanssa.

Pyrin tässä uudessa selvityksessä osoittamaan, että asiantuntijaryhmän selvityksen (ARS) johtopäätökset pohjautuvat lujaan uskoon siitä, että oikeaoppinen taloustiede on oikeassa. Lujaa uskoa ilman hyviä perusteita on ongelmallinen lähtökohta poliittisille suosituksille.

ARS:n sisällöllinen analyysi on varsin heikkoa. Enemmän kuin teoreettiselle tai empiiriselle tutkimukselle, se perustuu retorisille siirroille, jotka eivät ole päteviä. Todistamisen taakka siirretään kriitikoiden hartioille. Ratkaisevissa kohdissa nojataan perusteettomiin mielipiteisiin, vasta puolen leimaamiseen tai kehäpäätelmiin. Taus-talla on myös teoria maailmanhistoriasta, jonka mukaan kaikki muutokset kohti uusliberaalia globaalia taloutta ovat olleet väistämättömiä ja positiivisia.

Tämän selvityksen ensimmäisessä osassa erittelen ARS:n argumentaatiota ja sen heikkouksia. Toi- sessa osassa tiivistän tärkeimmät perusteet Tobin- nin veron ja sitä tukevien säätelytoimenpiteiden puolesta.

I. TALOUSTIETEILIJÖIDEN RETORIikka

Monet taloustieteilijät uskovat, että heidän teorioillaan on samanlainen asema kuin luonnontieteellisillä teorioilla. Se ei ole totta. Taloustiede tarkastelee sosiaalista toimintaa ja yhteiskunnallisia suhteita⁶ ja sen suositukset ovat kiistanalaisia ja normatiivisia⁷. Ongelmat syntyvät, kun oikeaoppinen talousteoria käännetään käytännön politiikaksi. Poliittisten suositusten alta paljastuu uusliberalistinen visio “vapaasta kapitalistisesta markkinataloudesta”. Tämän vision mukaan kapitalistisen markkinatalouden rakenteisiin ja mekanismeihin on syytä olla pahemmin puuttumatta, muuten vaaranna- taan kokonaisuhyvinvoinnin kasvu. Oikeaoppinen talousteoria puolustaa niiden toimintavapautta, joilla on mitä investoida tai sijoittaa. Siksi pääomia ja tuotantoa kontrolloivat tahot mielellään tukevat tällaista taloustiedettä. Vah- vistaakseen taloustieteen arvovaltaa Ruotsin keskuspankki keksi 1960-luvulla, että myös taloustieteilijöille pitää vuosittain myöntää “Nobelin palkinto”.

Kun taloustieteilijät pyydetään esiintymään talouden asiantuntijoina, he joutuvat esittämään käytännöllis-poliittisia argumentteja. ARS on esimerkki siitä, miten heikolla pohjalla nämä käytännöllis-poliittiset argumentit helposti ovat. Ilman oikeaoppisen teorian tuomaa lujaa uskoa “vapaaseen kapitalistiseen markkinatalouteen”, ARS:n ennakkoluulot, leimaaminen, kehä- päätelmät ja historiaa yksinkertaistavat teoriat tuskin voisivat mennä läpi asiantuntevana suosituksena.

1.1. Taipumus siirtää todistamisen taakka

Yleinen sääntö keskustelussa on, että todistami- sen taakka on sillä, joka esittää väitteen.⁸ ARS kuitenkin pyrkii siirtämään todistamisen taakan niille, jotka ovat eri mieltä kuin asiantuntijaryhmä itse. “Vaikka epävakaus on aito huolenaihe, yllä esitetyt väitteet eivät välttämättä pidä paikkaansa. On nimittäin vaikea osoittaa, että juuri pääomanliikkeet aiheuttaisivat nämä ongelmat.” Tai: “Vaikka edellisen kaltaista likinäköistä käyttäytymistä esiintyykin, mitään varmuutta ei ole siitä, että se olisi dominoiva piirre valuutta- markkinoilla tai että sen merkitys olisi suurempi kuin perustekijöitä koskevan uuden informaation vaikutus.” Edelleen: “Ei kuitenkaan voida esittää todistusaineistoa, että dollarin kurssin pi- tempiaikainen vahvistuminen olisi jäljitettävissä lyhytaikaisiin spekulatiivisiin pääomanliikkeisiin tai jonkinlaiseen laumakäyttäytymiseen.”

Asiantuntijaryhmän mielestä on riittävä argu- mentti, että on “vaikea osoittaa”, että oikeaop- pinen teoria voisi olla väärässä tai että “ei ole mitään varmuutta” siitä, että spekulatiivinen toi- minta dominoi rahoitusmarkkinoilla.

1.2. Nojaaminen perusteettomiin mielipiteisiin

Siirtämällä todistamisen taakan muille, voi asiantuntijaryhmä esittää omat perusteettomat mielipiteensä ja ennakkoluulonsa totuutena kun- nes toisin osoitetaan. Helposti ja nopeasti myös hypätään epävarmuudesta varmuuteen ilman mitään todisteita. Ensinnä väitetään, että ei ole mitään varmuutta, että lyhytjänteinen spekulaa- tio dominoisi markkinoilta. Sitten todetaan, että on “makuasia, kutsuuko tällaista käyttäytymistä suojautumiseksi vai spekulatioksi”. Vain vähän myöhemmin kuitenkin väitetään itsestään selvänä tosiasiasta, että

Näkemyksensä, jonka mukaan valuutansiirtovero pienentäisi valuuttakurssien vaihtelua kelluvien- kin kurssien oloissa, saattaa perustua siihen, että valuuttakaupan suuren volyymin ja transaktioi- den (mukaan luettuna termiinit ja swapit) lyhyen maturiteetin on tulkittu heijastavan nimenomaan spekulatiivisia pääomanliikkeitä, mikä ei pidä paikkaansa. Suureksi osaksi kysymys on suoja- us- ja kateoperaatiosta sekä erilaisista maksuval- miuden hallintaan liittyvistä transaktioista.

Asiantuntijaryhmä siis päättelee, että koska val- litsee suuri epävarmuus ja tulkinnallisuus, ja koska kriitikot eivät ole heidän mielestään osoit- taneet, että oikeaoppinen taloustiede on väärässä, on se kaikissa olennaisissa suhteissa oikeassa.

ARS'n lähtökohta – ja samalla keskeinen teesi – on, että pääomaliikkeillä on enimmäkseen vain hyväntahtoisia motiiveja ja myönteisiä vaikutuksia. Kehitysmaissa ”pääomanliikkeet voivat myös panna vauhtia kotimaisten rahoitusmarkkinoiden kehitykselle tavalla, joka edistää kotimaista säästämistä ja niiden mobilisoimista investointien rahoittamiseksi.” Ja he jatkavat toteamalla, että “ei nimittäin ole harvinaista, että kehitysmaiden kansalaisten vähäiset säästöt sijoitetaan kultaan ja jalokiviin tai säilytetään laiskana patjan alla.”

Tämä on enemmän ennakkoluulo kuin väite asianmukaisessa tutkimuksessa. Esimerkiksi Pohjoismaissa 1980-luvulla tai Aasiassa ja Latinalaisessa Amerikassa 1990-luvulla pääomaliikkeiden vapauttaminen on johtanut moninaisiin yhdistelmiin tyypillisiä ongelmien lähteitä: kulutusbuumi; kupla kiinteistö- ja osakemarkkinoilla; kotimaisen säästämistään lasku; pääomapako, kun rikkaat vievät rahojaan Yhdysvaltoihin, Sveitsiin ja veroparatiiseihin; ja yksityisen sektorin nopea velkaantuminen (usein lyhyellä maturiteetilla).⁹ Seurauksena on ollut sarja kriisejä.

1.3. Taipumus leimaamiseen

On vakava virhepäätelmä esittää väite tai näkökohta epätodeksi siksi, että sen esittäjä on esimerkiksi mustalainen tai homo tai eläintensuojelija tai fasisiti tai kommunisti tai kuka tahansa sellainen, jonka mielipiteet ovat yleisesti ottaen epäilyttäviä (suhteessa johonkin annettuun yleisöön). Tieteen filosofiassa tällaista leimaamista kutsutaan *ad hominem* virhepäätelyksi. Siinä samaistetaan argumentti ja argumentin esittäjä, jonka luonteesta tehdään hyvin vahvoja negatiivisia oletuksia.¹⁰

ARS nojaa tähän virhepäätelmään monessa kohdin. Varsinkin jos joku edustaa “mennyttä aikaa” tai jos hänet voidaan liittää Keynesin nimeen, antaa asiantuntijaryhmä ymmärtää, että väite ei voi olla tosi. Monessa lauseessa lukee “aikaisempina vuosikymmeninä...” tai “kukaan ei enää nykyään kannata...”. Välillä argumentaatio on vihjailevampaa: “Tobinin tuore raha-, luotto- ja pääomamarkkinoita käsittelevä kirja paljastaa, että Tobinin ehdotus valuutansiirtoverosta nojautuu itse asiassa *John Maynard Keynesin* näkemys osakemarkkinoista kauneuskilpailuna: sijoittajat yrittävät arvata, miten muut sijoittajat käyttäytyvät ja muodostavat odotuksensa sen perusteella.”

1.4. Taipumus kehäpäätelmiin

ARSin kauaskantoisin kehäpäätelmä liittyy sen keskeiseen väitteeseen, että Tobinin vero voi olla tehokas vain jos valuuttakurssit ovat kiinteitä. Kuitenkaan “valuutansiirtoveron käyttöönottoa ei voi perustella rahapolitiikan itsenäisyydellä ainakaan kiinteiden valuuttakurssien oloissa”. Samalla ARSissä todetaan, että kiinnitettyjen kurssien oloissa “juuri yhdensuuntaisen muutoksen mahdollisuus houkuttelee spekulatiivisia pääomaliikkeitä”. Ainoa realistinen toteuttamistapa esitetään näin ollen myös tehottomana ja riskialttiina.

Väitteelle, että tehokas Tobinin vero edellyttäisi kiinteät kurssit, ei kuitenkaan ole olemassa mitään perusteita. Se on asiantuntijaryhmän oma keksintö. Tobinin vero on suunniteltu nimenomaan kelluvien valuuttakurssien hallitsemiseksi, vastauksena siihen tilanteeseen, minkä Bretton Woods-järjestelmän purkamisen sai aikaan 1970-luvun alussa. Tobin itse piti kelluvia kursseja hyvänä (tosin vain toiseksi parhaana ratkaisuna, niin kauan kuin maailmaan ei ole mahdollista perustaa yhtä maailmanrahaa ja –keskuspankkia), mutta esitti, että pääongelma on lyhytaikaisten pääomavirtojen suuruus ja nopeus. Hallitusten on hyvin vaikea sopeutua näihin virtoihin ilman suuria kustannuksia talouden ja hyvinvoinnin muilla alueilla.

Vaikka Tobinin vero on tehokas pitämään ai-soissa usein toistuvia transaktioita, se ei estä kertaluonteista spekulatiota, jos markkinoilla vallitsee riittävän vahvoja devalvoitumisodotuksia. Siksi monet tutkijat, poliitikot ja globaalien kansalaisyhteiskunnan edustajat ovatkin siirtyneet kannattamaan Spahnin esittämää muunneltua Tobinin verosta,¹¹ jossa yksinkertainen vero on korvattu kaksitasoisella verolla. Spahnin versiossa vero on normaalisti pieni. Jos kysynnän ja tarjonnan mukaan vähittäin liukuvista kurssitavoitteista poiketaan, kasvaa vero automaattisesti moninkertaiseksi. Tällainen kaksitasoinen vero kykenee helposti estämään spekuloinnin devalvoitumis-odotuksilla. Lisävero voi olla niin korkea, että kaikki spekulatiiviset, tuulentuomat voitot menevät verottajalle.

Usein esitetään, että jos ehdotettu reformi ei toimi täydellisesti, sitä ei kannata edes yrittää. Tähän vetoaa myös ARS vastustaessaan Tobinin veroa. Määrittelemällä vaihtoehdot tarpeeksi kapeasti, poissulkevasti ja kehämäisesti, voidaan esittää, että kaikki yritykset reformoida järjestelmää ovat lopultakin turhia. Ei ihme, ettei ARS edes mainitse Spahnin ehdotusta.

1.5. Uusliberalistinen teoria maailmanhistoriasta

Taloustieteilijöillä on takanaan vankka ja vaativa koulutus soveltavassa matematiikassa ja tilastotieteessä. Heidän oppineisuutensa on kuitenkin heikompaa historian, yhteiskuntatieteiden ja filosofian alueilla. Siksi “taloustieteellisen näkökulman” sisällä on helppo sortua sellaisiin virhepäätelmiin ja yksinkertaistaviin näkemyksiin, jotka muille yhteiskuntatieteilijöille eivät olisi sallittuja edes perusopintotasolla.

Ehkä kauaskantoisin esimerkki tästä on uusliberalistinen teoria maailmanhistoriasta. Missään sitä ei esitetä suoraan, mutta se oletetaan monissa kohdin. Tämä teoria jakaa maailmanhistorian kahteen vaiheeseen, menneeseen ja nykyaikaiseen. Ennen oli säätelystä ja keynesiläisyyttä. Nykyään säätelystä ollaan luovuttu ja siirrytty “modernimpiin” talousteorioihin (monetarismi, rationaalisten odotusten teorit, uudet matemaattiset tavat esittää uusklassinen teoria jne.). Lisäksi uusliberalistinen historian filosofia olettaa kolme asiaa. Ensinnäkin kaikki muutokset ovat olleet väistämättömiä tai “luonnollisia”. Toiseksi nämä muutokset ovat myös muutoksia kohti parempaa. Ja kolmas oletus on, että mitään muita vaihtoehtoja ei ole.

Tämä “teoria” maailmanhistoriasta on myös se perusta, joka selittää taipumuksen leimaamiseen. Jos uskotaan vankasti uusliberalistiseen visioon, on myös helppo jaotella erilaiset näkemykset teorian mukaan: menneen ajan näkemykset vs. nykyaikaiset näkemykset.

2. ARGUMENTIT TOBININ VERON PUOLESTA

Selvitykseni tässä osassa esitän – hyvin lyhyesti – todistusaineistoa oikeaoppista talousnäkemystä vastaan. Samalla tiivistän tärkeimmät perusteet Tobinin veron ja sitä tukevien sääteilytoimenpiteiden puolesta. Kaikki hyvät perusteet eivät mahdu “taloustieteellisen näkökulman” sisälle. Siksi on tarpeen laajentaa normatiivista keskustelua koskemaan myös oikeudenmukaisuutta, demokratiaa ja vapautta.

2.1. Todistusaineisto

Keskeinen kiista koskee sitä, onko ammattisijoittajien toiminta likinäköistä ja ailahtelevaista (keinottelua, jonka tavoitteena on hyötyä lyhyen aikavälin kurssivaihteluista riippumatta siitä, mihin ne perustuvat) vai vakauttavaa (sijoitta-

mista ohjaa oikeat arviot markkinoiden pitkän aikavälin tasapainosta).

Miten voitaisiin saada selville, onko “likinäköinen käyttäytyminen” dominoiva piirre valuuttamarkkinoilla vai onko “perustekijöitä koskevan uuden informaation vaikutus” suurempi? Periaatteessa on kolme tapaa. Ensinnäkin voidaan yrittää arvioida sitä, kuinka uskottavia kummankin näkemyksen taustaoletukset ovat. Toiseksi voidaan mennä rahoitusmarkkinoille ja selvittää kokemusperäisesti, miten siellä toimitaan. Ja viimein voidaan myös yrittää vetää johtopäätöksiä sellaisista historiallisista episodeista, joiden taustat ja kulku tunnetaan hyvin.

Oikeaoppisen talousteorian ydin on oletuksessa, että ne jotka kontrolloivat pääomia ja tuotantoa, ovat vahvassa mielessä *rationaalisia* ja reagoivat siksi kaikkiin signaaleihin *oikein*.¹² Tämä takaa markkinamekanismien täydellisen toiminnan ja johtaa kaikkien kannalta optimaaliseen lopputulokseen.¹³ Mitä tämä vahva rationaalisuus edellyttää? Se edellyttää, että talous on liikkeenjohtajille ja sijoittajille täysin läpinäkyvä, että he tuntevat talouden kaikki olennaiset mekanismit. Se edellyttää myös, että he osaavat ennustaa tulevaisuutta.¹⁴ Finanssimarkkinoilla lisäoletus on, että sijoittajat perustavat toimintansa sijoituskohteiden oikein arvioituihin tuotto-odotuksiin, ei rahoitusmarkkinoiden hintakehitykseen sinänsä. Toisin sanoen sijoittajat osaavat laskea “perustekijöiden määrittämät oikeat arvot” oikein ja myös toimivat näiden oikeiden laskelmien varassa.

Ovatko nämä oletukset missään järkevässä mielessä realistisia? Tiedämme, että liikkeenjohtajien ja sijoittajien näkemykset poikkeavat selvästi toisistaan. Itse asiassa rahoitusmarkkinoilla ei tapahtuisi paljonkaan vaihtoa ilman ristiriitaisia arvioita. Kuka sijoittaja suostuisi myymään valuuttaa tai arvopapereita, jos uskoisi niiden hinnan nopeasti nousevan ja tietäisi osavansa ennustaa? Kaupankäynti ja finanssi-innovaatiot perustuvat nimenomaan epävarmuuteen, ristiriitaisiin arvioihin, ja siihen, että epävarmuuden vallitessa nykyisyyttä arvostetaan lähitulevaisuuttakin enemmän.¹⁵ Tiedämme myös, että tulevaisuuden ennustaminen on mahdotonta. Se ei ole ainoastaan käytännössä mahdotonta, vaan myöskin teoreettisesti mahdotonta, koska kaikki järjestelmät ovat avoimia, ja koska ennustavat mallit voivat itse osallistua markkinatodellisuuden muokkaamiseen.¹⁶

Jos epävarmuus, riskit ja ristiriitaiset arviot ovat pelin henki, onko järkevää olettaa, että sijoittajat perustavat toimintansa sijoituskohteiden – esimerkiksi Nokian tai Soneran tai Thaimaan –

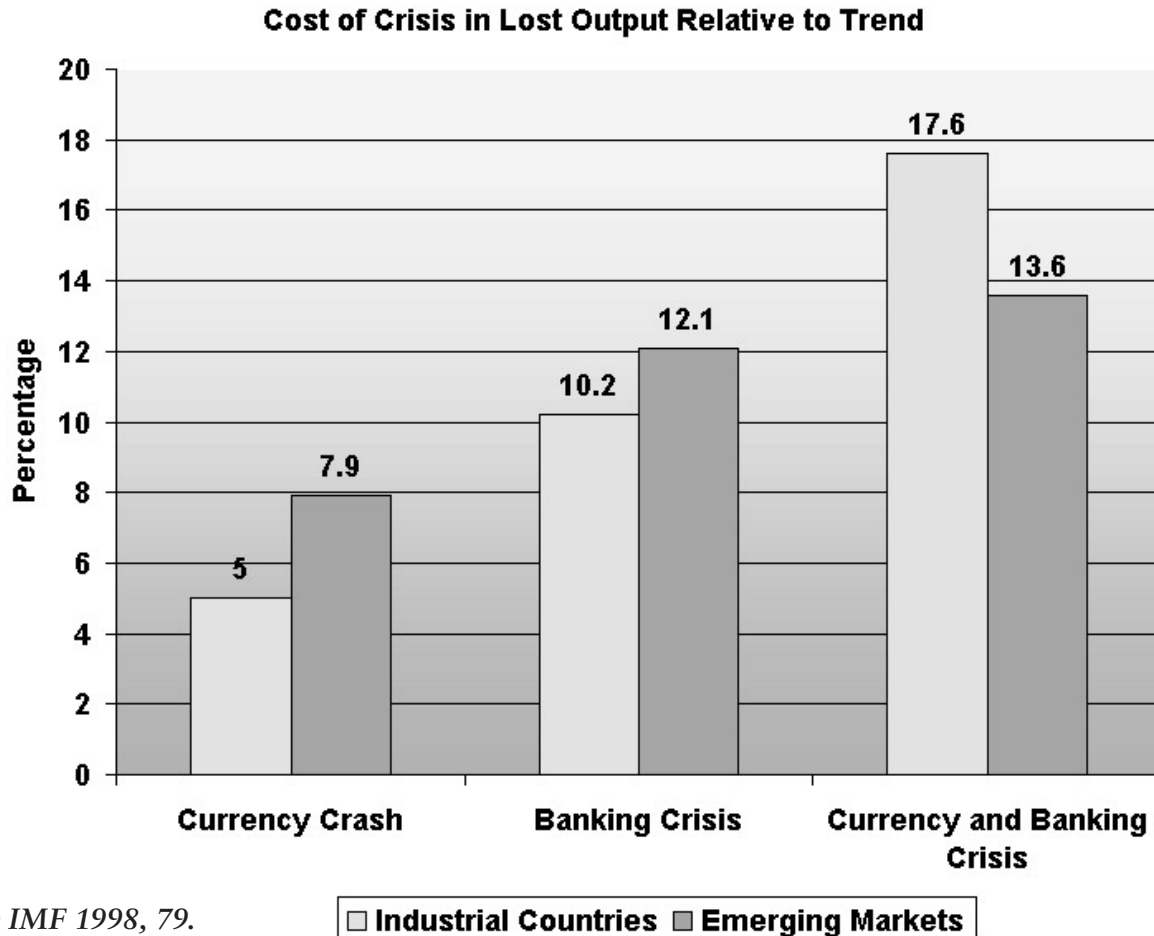
oikein arvioituihin tuotto-odotuksiin, ei rahoitusmarkkinoiden hintakehitykseen sinänsä? Vai onko realistisempaa olettaa, että osakemarkkinat toimivat kuin iltapäivälehdessä kauneuskilpailu: sijoittajat yrittävät arvata, miten muut sijoittajat käyttäytyvät ja muodostavat odotuksensa sen perusteella? Tällaisessa kauneuskilpailussa kysymys ”oikeasta kauneudesta” näyttää vain epäsuoraa roolia.

Voidaan myös mennä rahoitusmarkkinoille ja selvittää, miten siellä käytännössä toimitaan. Keynes perusti kauneuskilpailumetaforansa osittain omiin kokemuksiinsa Lontoon ja New Yorkin arvopaperimarkkinoilla. Hän oli aktiivinen sijoittaja, joka menetti omaisuutensa 1929 romahduksessa, mutta rakensi sen uudelleen 1930-luvulla. Hänen mukaansa ”spekulaatio hallitsee aktiviteetteja New Yorkissa”¹⁷. Tässä suhteessa ei näytä tapahtuneen suuria muutoksia. Suuri joukko sijoitusfirmojen historioita¹⁸ ja toimijoiden muistelmia¹⁹ sekä sosiologien analyysit²⁰ viittaa siihen, että sama pätee 1970-luvulla uudelleen nousseisiin globaaleihin rahoitusmarkkinoihin.

Omien kokemustensa pohjalta Keynes esitti myös, että *koska* tulevaisuutta ei voi ennustaa, ja *koska* rahoitusmarkkinat ovat hyvin likvidejä – kuka tahansa voi vetää rahansa pois millä tahansa hetkellä – ainoa tapa toimia rationaalisesti on olettaa, että markkinat toimivat kuin iltapäivälehdessä kauneuskilpailu.²¹ Tilanne näyttää olennaisissa suhteissa samanlaiselta myös 2000-luvun alussa.

Viimein voidaan myös yrittää vetää johtopäätöksiä sellaisista historiallisista episodeista, joiden taustat ja kulku tunnetaan hyvin. ARS on tässä suhteessa mielenkiintoinen. Samalla kun se esittää, että likinäköinen toiminta ja spekulatio ei hallitse aktiviteetteja rahoitusmarkkinoilla, väittää se, että spekulatio uhkaa kaikkia pyrkimyksiä säädellä markkinoita. ”*Valuuttakriisissä* valuutta joutuu spekulatiivisen hyökkäyksen kohteeksi.” ARS esittelee monia historiallisia valuuttakriisejä esimerkkinä tästä. Lääkkeeksi ARS esittää kelluvia kursseja ja ”kestävää talouspolitiikkaa” eli uusliberalistista kurinalaisuutta.

Kuvio 1: Rahoituskriisien kumulatiivinen vaikutus tuotantoon

Lähde: IMF 1998, 79.

Vaihtoehtona voisi olla myöntää, että spekulatiivinen toiminta hallitsee aktiviteetteja rahoitusmarkkinoilla, ja tehdä asialle jotain.

2.2. Vakaus ja tehokkuus

Valuutanvaihtovero on tärkein niistä uudistusehdotuksista, jotka ovat nousseet esille 1990-luvun keskusteluissa. Ensimmäinen perustelu Tobinin verolle on, että se lisää markkinoiden vakautta ja taloudellista tehokkuutta. Lyhytaikaisilla pääomaliikkeillä on kauaskantoisia sosio-economisia vaikutuksia.

(kts. kuvio 1)

Voimakkain vaikutus on tietenkin silloin kun on pakko sopeutua kriisien seurauksiin. IMF:n tutkimuksen mukaan yhdistetty pankki- ja valuuttakriisi on teollisuusmaissa aiheuttanut keskimäärin 17.6%:n kumulatiivisen tuotannon menetyksen. Tähän on liittynyt aina työttömyyden kasvua, köyhyyden lisääntymistä ja erilaisten sosiaalisten ongelmien kasvua. Kehitysmaissa sosiaaliset vaikutukset ovat yleensä radikaalimpia.

Myös normaalioloissa sopeutuminen aiheuttaa kustannuksia. Korkotason asettaminen – ja yleisemmin rahapolitiikka – on ainakin osin alisteista rahoitusmarkkinoiden sisäiselle kehitykselle, sen sijaan, että rahapolitiikalla pyrittäisiin vaikuttamaan tuotannollisiin investointeihin. “Kun maan pääoman kehityksestä tulee kasinotoiminnan sivutuote, asiat hoidetaan todennäköisesti varsin huonosti.”²²

Rahoitusmarkkinoiden ylivalta johtaa voimavarojen tehotomaan kohdentumiseen myös muuten. Yhä suurempi osa niukoista voimavaroista siirretään rahoitusmarkkinatoimintaan. Pörssihait saavat yrityksiä kontrolliinsa, vaikka heillä ei ole hajuakaan niiden liiketoiminnasta. Ja kurinalainen uusliberaali talouspolitiikka ja valtioiden säästötoimet johtavat siihen, että globaali kokonaiskysyntä pienenee. Deflaatiosta on tullut yhä vakavampi ongelma. Vaikka asiasta ei olekaan systemaattista tutkimustietoa, näyttää siltä, että globaalien rahoitusmarkkinoiden kasvava valta on ainakin osasyynä globaalien taloudellisen kasvun surkastumiseen. 1960-luvun jälkeen maailmantalous on näyttänyt kasvavan jokaisena vuosikymmenenä hitaammin kuin edellisenä vuosikymmenenä.²³

Tobinin vero vakauttaa ja pienentää valuuttamarkkinoita, vähentää lyhytjänteistä poikkikansallista sijoitustoimintaa ja siten rahoitus-

markkinoiden valtaa yli tuotannollisen toiminnan ja valtioiden talouspolitiikan.

Spahnin kaksitasoinen vero vakauttaa paremmin kuin yksinkertainen transaktiovero. Molempia voidaan tukea säätelytoimenpiteillä, jotka rajoittavat rahoitusinnovaatioita ja spekulatiivisia mahdollisuuksia.

2.3. Kansallisen talouspolitiikan autonomia

Tobinin mukaan valuutanvaihtoveron keskeinen tavoite on lisätä kansallisen talouspolitiikan autonomiaa. Tobinin mielessä on ennen kaikkea korkotason säätely. Koska kansalliset taloudet kehittyvät myös globalisoituneessa maailmassa eri tavoin, pitää valtioiden talouspolitiikassa olla riittävästi liikkumavapautta. Pääoman “super-tehokas” liikkuminen maasta toiseen rajoittaa korkopoliittista liikkumatilaa. Siksi on tarpeen “heittää hiekkaa rattaisiin” ja asettaa vero kaikelle valuutanvaihdolle.

2.4. Oikeudenmukaisuus

Maailmanlaajuiset rahoitusmarkkinat on sääntöjen ja käytäntöjen järjestelmä, joka määrittelee toimijat ja heidän oikeutensa ja velvollisuutensa. Se määrittelee myös oikeutetut siirrot sekä onnistumisista seuraavat palkkiot ja epäonnistumisista seuraavat rangaistukset. Laajalle levinneen käsityksen mukaan tämä järjestelmä on epäoikeudenmukainen.²⁴ Kun globaali rahoitusjärjestelmä tuottaa kriisejä, joutuvat siitä kärsimään ennen kaikkea ne, joilla on ollut vain vähän tai ei mitään osuutta tämän järjestelmän toiminnassa.

Yhtäläillä olennaista on myös se, että globaali rahoitusjärjestelmä luo mahdollisuuksia veronkiertoon, rikolliseen toimintaan ja ansiottomaan rikastumiseen niille, joilla jo on paljon. Liberalisointi ja kilpailu on saanut aikaan, että pääomaveroja on alennettu kaikkialla. Silti offshore-keskuksiin ja veroparatiiseihin on kertynyt - myös veronkiertotarkoituksessa - 5000 miljardia dollaria. Rikkaat ovat sijoittaneet ylimääräisiä rahojaan riskialttiiseen sijoitustoimintaan, samaan aikaan kun maailmanlaajuisen eriarvoisuus on syventynyt nopeammin kuin koskaan ihmiskunnan historiassa. Rahanpesu on tehty helpoksi korruptoituneille poliitikoille ja rikollisille.

Rahoitusmarkkinoiden valta yli tuotannollisen toiminnan ja valtioiden on myös jouduttanut reformeja, joiden tarkoituksena on vapauttaa lisää

voimavaroja rahoitusmarkkinoille. Eläkkeitä rahastoidaan ja yksityistetään. Vakuutustoiminnalle luodaan uusia mahdollisuuksia, ja monia vakuutuksia kytketään rahastosijoituksiin. Uusia rahastomuotoja rakennetaan. Vauraampaa keskiluokkaa ja valtavasti vaurastunutta huippurikasta eliittiä kannustetaan sijoittamaan arvopapereihin ja sijoitusrahastoihin. Tuotannolliset yhtiöt on ohjattu maksimoimaan osakeomistajien arvoja (*shareholder value*). Kaikki tämä pitää yllä syöttövirtaa rahoitusmarkkinoille ja siten arvojen moninkertaistumista.²⁵ Siksi rahoitusmarkkinat lupaavat hyviä tuottoja niille, jotka voivat sinne sijoittaa – vaikka 90% tavallisista ihmisistä menettääkin rahojaan markkinoilla ja kriisit ovat tavallisia.

Tobinin vero on askel kohti näiden prosessien kääntämistä. Valuutanvaihtovero voi olla keino laittaa rahoitusmarkkinatoimijat maksamaan kriisien ennaltaehkäisystä ja jälkihoidosta. Tobinin vero on ensimmäinen globaali pääomavero. Se voi osaltaan auttaa pysäyttämään eriarvoistumisprosessia. Se imee varoja rahoitusmarkkinoilta ja vapauttaa niitä vaikka tuotannollisiin ja ekologisiin investointeihin tai esimerkiksi rahoituskriiseistä johtuvan köyhyyden vähentämiseen. Tämä on muutos kohti oikeudenmukaisempaa oikeuksien ja velvollisuuksien jakoa. Näin toteutetulla Tobinin verolla pitäisi olla myös globaalikeynesiläisiä kysyntävaikutuksia, koska köyhät kotitaloudet kuluttavat lisätuloistaan paljon suuremman osuuden kuin rikkaat.

2.5. Demokratia

Tobinin vero puolustaa kansallisen talouspolitiikan autonomiaa. Tämä voidaan tulkita myös demokratian puolustukseksi. Jos valta-, tuotanto- ja vaihtosuhteet globaalissa taloudessa on järjestetty niin, että valtioiden järkevät politiikkavaihtoehdot on puristettu minimiin, niin mitä merkitystä demokraattisella itsemääräämisoikeudella on? Jos kaikki hallitukset ovat kuitenkin pakotettuja noudattamaan samaa politiikkaa, niin mitä merkitystä edes vaaleilla on (muuta kuin viihteenä ja valtiohenkilöstön vaihtamisen menettelytapana)? Tobinin veron vaikutus autonomian lisäämisessä on rajallinen, mutta se on kuitenkin askel kohti sisällöllisempää demokratiaa.

Myös kysymys oikeudenmukaisuudesta voidaan osittain kääntää demokratian kielelle. On oikeudenmukaista, että ne jotka joutuvat kokemaan rahoitusmarkkinoiden käänteiden seurauksia, saavat äänen neuvoteluissa, joissa

tämän järjestelmän säännöt ja periaatteet järjestetään. Äänioikeuden saaminen tarkoittaa myös demokratisaatiota.

Sikäli kuin Tobinin veroa perustellaan oikeudenmukaisuuden ja demokratian vaatimuksilla, on Tobinin veroa hallinnoivasta organisaatiosta tehtävä demokraattisempi kuin mistään tähänastisesta kansainvälisestä organisaatiosta. Myös Tobinin veron tuottojen kohdentaminen vaatii läpinäkyvyyttä ja riittävän demokraattista päätöksentekoa. Näin valuutanvaihtovero avaa kysymyksen globaalista demokratiasta – ja, toisin päin, mahdollisuuden demokratisoida globalisaatiota.²⁶

2.6. Vapaus

Taloustieteilijöiden ja finanssitoimijoiden keskusteluissa on tapana puhua rahoituksen tukahduttamisen tai alistamisen kaudesta. Bretton Woods järjestelmä esitetään repressiivisenä. 1970-luvulta alkaen on tapahtunut liberalisoinnista eli “vapautumista”. Nyt 2000-luvun alussa markkinat saavat vihdoin toimia “vapaasti”.

Kysymyksen vapaudesta on kuitenkin parempi ymmärtää toisin. Vapaus on olennaisesti itsemääräämistä, kykyä ja mahdollisuuksia omaehtoiseen toimintaan. Vapaus on sitä, että toiminnan ja kehityksen ehdot eivät määräydy ulkoisesti, vaan että niiden määräämiseen voi osallistua itse. Kun järjestelmässä vallitsee herruuden ja ylivallan suhteita, jotka eivät ole välttämättömiä, mutta jotka määrittelevät useimpien toiminnan ja kehityksen ehdot ulkoisesti, on syytä edistää demokraattista vapautumista.

Globaalit rahoitusmarkkinat luovat ja vahvistavat herruuden ja ylivallan suhteita. Rahoitusmarkkinoilla, jotka ovat keskittyneet nopeasti, merkittäviä pääomansiirtoja hallinnoi vain muutama sata organisaatioita ja muutama tuhat ammattisijoittajaa. Harvojen dominoimat rahoitusmarkkinat pitävät yllä myös USA:n ja Iso-Britannian johtosemaa suhteessa muihin valtioihin. Pääomansiirroista päättävillä on rakenteellista valtaa, halusivat he sitä tai ei. Finanssimarkkinoiden rakenteellinen valta pakottaa useimmat valtiot noudattamaan uusliberaalia talouspolitiikkaa. Ne lisäävät eriarvoisuutta maailmassa, ja luovat uudenlaisia riippuvuussuhteita. Ne myös taivuttelevat tuotannolliset yritykset toimimaan finanssimarkkinoiden ehdoilla ja eduksi.

Mikä tahansa kriittinen, emansipatorinen argumentti olisi turha ilman konkreettista, käytännössä toteutettavissa olevaa utopiaa, joka

luo toivoa ja ohjaa poliittista toimintaa. Demokraattisesti toteutettu Tobinin vero on utopia, joka luo toivoa ja on käytännössä toteutettavissa. Valuutanvaihtovero ei tietenkään ole ainoa tärkeä globaalien rahoitusjärjestelmän uudistus. Pääomaliikkeille voidaan luoda myös muita "nopeusesteitä"; veropohjaa voidaan laajentaa koskemaan myös kaikkia mahdollisia valuutanvaihtojen korvikkeita; veroparatiiseissa tapahtuva toiminta täytyy saattaa kattavan säätelyn ja myös verotuksen piiriin; lyhyen aikavälin luotonottoa voidaan rajoittaa; ja globaalia luottojen ja investointien hallintajärjestelmää voidaan uudistaa yksipuolisten ja tarpeettomien riippuvuussuhteiden vähentämiseksi.

LOPUKSI

Aloite Tobinin verosta on tullut kansalaisyhteiskunnasta. Se on saanut epäsuoraa tukea vihaisilta Aasian hallituksilta, jotka myös ovat vaatineet globaalien rahoitusjärjestelmän muutosta. Niinpä Suomi on vain yksi monista maista, joissa keskustelua käydään. Kanada esitti kesäkuun 2000 lopussa YK:n yleiskokouksen erityisistunnossa "*World Summit for Social Development and Beyond: Achieving Social Development for All in a Globalizing World*", että Tobinin veroa (ja muita innovatiivisia keinoja kehityksen rahoittamiseksi) pitäisi tutkia YK:n johdolla. Kehitysmaita YK:ssa edustava ryhmä 77 tuki ehdotusta. Yhdysvallat vastusti sitä, ja päätöslauselmassa ei enää suoraan mainita valuutanvaihtoveroa.

Pääsihteeri Kofi Annan asetti asiantuntijaryhmän tutkimaan kehityksen rahoitusmuotoja. Ryhmän puheenjohtajaksi tuli Meksikon entinen presidentti Ernesto Zedillo, joka sittemmin vaihdettiin Maailmanpankin virkamieheen. Asiantuntijaryhmässä on mukana mm. Robert Rubin, Clintonin hallinnon aikainen valtionvarainministeri; Rubin oli ennen tuloaan Yhdysvaltain hallitukseen tärkeä osakas tunnetussa investointipankissa Goldman Sachsissa. Annanin asettama asiantuntijaryhmä kokoontuu kaksi kertaa kevä-talvella 2001 ja julkaisee sitten selvityksen. On luultavaa, että sen johtopäätökset eivät tule poikkeamaan suomalaisten taloustieteilijöiden suosituksista.²⁷

Kaavana näyttää siis olevan – ei ainoastaan Suomessa, vaan myös kansainvälisessä yhteisössä – että vakavien kriisien jälkeen nousee vaatimus muuttaa globaalien rahoitusjärjestelmän toiminta- ja vastuuperiaatteita. Tobinin vero on tähänastisista ehdotuksista kauaskantoisin. Kun

uudistuksia vaativia ääniä ei voida hiljentää, luvataan tutkia asiaa. Tämä luo vaikutelman, että vaatimukset muutoksista on otettu vakavasti. Sitten hidastellaan ja mietitään. Lopulta nimitetään työryhmä, joka varmasti ampuu kaikki edistyksellisemmät ehdotukset alas. Ilmeisesti toivotaan, että kun aikaa kuluu tarpeeksi, kriittiset äänet vaimenevat, ja kun markkinat vakautuvat, niin päästään palaamaan taas arkeen, jossa globaalit finanssimarkkinat saavat toimia "vapaaasti".

Jokaisen rahoituskriisin jälkeen on tullut varovaisen uudelleensäätelyn ja jonkinlaisen vakautumisen kausi. Kriisit ovat kuitenkin seuranneet toisiaan. Melkein jokainen IMF:n jäsenmaa on joutunut 1970-luvun jälkeen vakavaan rahoitustai valuuttakriisiin *ainakin* kerran. 1990-luvun kriisit olivat laajempia ja vakavampia kuin aiemmat kriisit. Kun volyymit kasvavat ja kun haurasta talouskasvua rakennetaan räjähdysherkkien finanssimarkkinoiden varaan, ei pankkitoiminnan säätely ja muut vastaavat varovaiset toimenpiteet välttämättä riitä estämään yhä vakavampia kriisejä. Yhtäällä uhkaa siis yhä syvempien finanssi- ja talouskriisien suo.

Uudistusten tukahduttamisen strategia voi johtaa myös poliittiseen umpikujaan. Kun globaali kansalaisyhteiskunta ei saa mitään olennaisia muutoksia läpi, voi se johtaa patologiseen oppimiseen: aletaan uskoa, että näissä olosuhteissa on paras kääntyä takaisin kansallisiin ja autarkisiin oppeihin – tai jopa turvautua symboliseen väkivaltaan. Vuoden 2000 aikana televisiossa nähdyt väkivaltaiset episodit eivät ole *pelkästään* median luoma harhakuva. Ne voivat olla myös alkusoittoa paljon vakavimmille yhteenoitoille, joissa kirjoitetaan 2000-luvun historiaa.

On monia maita, joissa aloite Tobininin verosta voi hyvin mennä läpi vastustuksesta huolimatta. Esimerkiksi Kanadan parlamentti valtuutti hallituksen toimimaan aktiivisesti asian puolesta jo maaliskuussa 1999. On kuitenkin epärealistista olettaa, että sellaiset kansainväliset organisaatiot kuin YK tai Bretton Woods-instituutiot, joita Yhdysvallat ja Iso-Britannia dominoivat, ryhtyisivät toteuttamaan tällaisia aloitteita. Siksi on parasta lähteä liikkeelle vähemmän kunnianhimoisesti. Ne maat, jotka ovat kiinnostuneet rakentamaan Tobininin vero-regiimin, voivat luoda sopimusjärjestelyn, johon kaikki maat kutsutaan liittymään mukaan. Vero astuisi voimaan, kun esimerkiksi 30 maata on mukana, jotka kattavat suurin piirtein 20% globaaleista valuuttamarkkinoista. Tämä muuttaisi poliittisia asetelmia ja loisi momentumin muidenkin maiden liittymiselle. Teknisesti tämä on täysin mahdol-

linen etenemistapa, ja poliittisesti ainoa realistinen mahdollisuus.²⁸ Suomi voisi olla yksi edelläkävijämaista.

On vastuutonta, että suomalaisen selvityksen ratkaisevissa kohdissa nojataan todistamisen taa-kan siirtämiseen, perusteettomiin mielipiteisiin, muiden leimaamiseen tai kehäpäätelmiin. Tärkeä asia vaatii avoimen mielen ja asianmukaisen tutkimusotteen. Toivottavasti Suomen hallitus kykenee näkemään pääomaliikkeiden vaikutukset ja Tobinin veron merkityksen laajemmasta näkökulmasta kuin VM:n asettama työryhmä.

VIITTEET

¹ Olen kiitollinen Max von Bonsdorffin, Petri Böckermanin, Katarina Sehm-Patomäen, Mika Railon ja Kent Wilskan ripeästi annetuista ja hyvin hyödyllisistä kommentteista.

² Katso Kumppani 6/98, 10-12.

³ Patomäki ym. 1999a; ajantasaistettu ja hieman laajennettu versio ilmestyi myöhemmin syksyllä suomeksi, Patomäki 1999b.

⁴ Globaalin poliittisen talouden kirjallisuudessa on yleisesti hyväksytty väite, että globalisaatio on johtanut myös valtioiden kansainvälistymiseen. Osa valtioiden elimistä on suoraan kytketty globaalien rahoitusmarkkinoiden hallintamekanismeihin (IMF:n, BIS:n jne), varsinkin valtionvarainministeriöt ja keskuspankit, jotka edustavat ortodoksista tulkintaa hallintaperiaatteista. Valtionvarainministeriön ja keskuspankin valta on kasvanut muiden valtion elimien kustannuksella. Katso Cox 1987, 253-263.

Myös Tobin kiinnittää huomiota tähän ongelmaan, todetessaan haastattelussa vuonna 1999, että hän ei usko, että valuutanvaihtoveroa voidaan toteuttaa, koska valtionvarainministeriöt ja keskuspankit eivät halua sitä. "Vaikka joku muu hallituksessa sanoisikin hyviä asioita valuutanvaihtoverosta, kuten esimerkiksi Francois Mitterrand Ranskassa teki, ei se tule menemään valtionvarainministeriön läpi." Tobin 1999.

⁵ Ei ole yllättävää, että ARS'n ainoat lähteet ovat IMF:n, BIS:n ja Euroopan keskuspankin julkaisuja.

⁶ Lawson 1997.

⁷ DeMartino 2000, osa 1.

⁸ Walton 1989, 59; van Eemeren & Grootendorst 1992, 116-117.

⁹ Katso esimerkiksi Akyüz 1995, 65-67; Strange 1998, luku 6; Grabel 1999.

¹⁰ Katso Walton mt., 135-140; van Eemeren & Grootendorst mt., 110-115.

¹¹ Spahn 1995; tämän mallin soveltamisesta olosuhteissa, joissa veron toteuttaminen globaalisesti ei ole ensimmäisessä vaiheessa mahdollista, katso Patomäki 2001a, luku 5.

¹² Tarkastelen tätä oletusta luvussa 1 – ja myös liitteessä 1, jossa erittelen Milton Friedmanin metodologiaa ja argumenttia vapaasti kelluvien kurssien puolesta – teoksessa Patomäki 2001a.

¹³ "Optimaalinen lopputulos" tarkoittaa taloustieteessä parasta mahdollista lopputulosta tiettyjen muodollisten hyvinvointikriteerien mukaan, jotka johdetaan atomististen toimijoiden preferensseistä tai kustannus-hyötyanalyysin operaatioista, jotka kääntävät kaikki muut arvot raha-mittaisiksi. Tällaisella lopputuloksella ei välttämättä ole mitään tekemistä esimerkiksi inhimillisen kehityksen; oikeudenmukaisuuden; demokratian; tai vapauden kanssa. Siksi taloustieteen "optimaalinen lopputulos" ei välttämättä ole hyvä lopputulos. Analyysistä ja kritiikistä katso DeMartino mt., osa 1.

¹⁴ Jos Neuvostoliiton suunnitteluelin GOSPLAN olisi omannut nämä kyvyt, olisi myös neuvostososialismi ollut täydellisen tehokas talousjärjestelmä.

¹⁵ Tämä pointti menee pidemmälle kuin Stiglitzin, 1989, argumentti, että finanssi-innovaatiot eivät lisää hyvinvointia, vaan saattavat kaikki huonompaan asemaan nopeuttamalla ja monimutkaistamalla prosesseja. Stiglitzin argumentti on oikeansuuntainen, mutta muodollisesti edellyttää, että on olemassa optimaalinen tasapaino. Vertaa Keynes 1961/1936, 161-163; ja Tobin, 1978, jotka kieltävät ennustamisen mahdollisuuden ja uskovat, että arvot määräytyvät markkinoilla yleisten tapojen, sopimusten, ristiriitaisten arvioiden, nopeasti vaihtelevan yleisen luottamuksen, moninaisten prosessien ja myös muiden kuin taloudellisten laskelmien perusteella. Silti myös Keynes ja Tobin nojaavat edelleen monissa analyyseissään tasapainon käsitteeseen, varsinkin Tobin, joka aikoinaan loi Samuelsonin kanssa synteisiä neoklassisesta ja keynesiläisestä taloustieteestä; viimeaikaisemmista töistä, kts. esim. Tobin 1998.

Mutta ajatus “tasapainosta” ei sekään ole muuta kuin abstrakti kuvitelma, joka perustuu väärään vertaukseen tasapainotilasta mekaanisissa systeemeissä. Tasapainokäsitteen taustana on newtonilainen tieteen ihanne; tämä ihanne sortui jo 1900-luvun alussa. Tämän tieteenihanteen suurin yksittäinen ongelma on, että se olettaa, että luonnon ja yhteiskunnan järjestelmät ovat suljettuja, ja ennustaminen siten mahdollista. Avoinnissa järjestelmissä, jossa systeemin elementit ja sisäiset suhteet voivat muuttua laadullisesti, ja joiden toimintaan monet ulkoiset mekanismit voivat puuttua, ei ole “tasapainoa”, eikä tarkka ennustaminen ole mahdollista. Katso Bhaskar 1978; Sayer 1992, 186-190.

Tasapainokäsite ei viittaa mihinkään reaaliseen poliittisessa taloudessa. “Tasapainolla” ja “perustekijöiden määrittämällä oikeilla arvoilla” ei ole mitään tekemistä todellisen talouden toiminnan ja dynamiikan kanssa, sen enempää kuin horoskoopeilla on tekemistä yksilön luonteen (tai tulevaisuuden!) kanssa. Tasapainokäsitettä käytetään joko epärealistisena analyysivälineenä tai, vaihtoehtoisesti, normatiivisena mittatikkuna monien muiden mahdollisten – ja useimmiten paljon parempien – normatiivisten argumenttien sijasta. Tasapainokäsitteen ykistyiskohtaisemmasta ontologisesta kritiikistä, katso Lawson mt., luvut 7 ja 8. Vrt. myös tunnetun sijoittajan Sorosin näkemykseen, että juuri siksi, että rahoitusmarkkinoilla ei ole mitään “tasapainoa”, hänellä on ollut mahdollisuus hyötyä heikkouksista markkinoilla ja rikastua; Soros 1998, xxiii, 7, 21.

¹⁶ Bhaskar 1978, 117-126; Lawson mt., 76-78, 98-100.

¹⁷ Keynes mt., 155.

¹⁸ Esim. Endlich 1999.

¹⁹ Esim. Soros 1998.

²⁰ Esim. Leyshon & Thrift 1997.

²¹ Keynes, mt., 156.

²² Mt., 159.

²³ Saatavilla olevasta varsin epäsystemaattisesta evidenssistä, katso Patomäki 2001a, luvun 3 viimeinen kappale, erityisesti loppuviite 82. Pohjautuu Felixiin, 1995, ja viimeaikaisiin IMF:n, Maailmanpankin ja OECD:n tilastoihin. Globaalin deflaation ongelmasta, katso myös Palley 1999.

²⁴ Oikeudenmukaisuusanalyysini pohjautuu kahden jonkun verran erilaisiin käsitykseen

oikeudenmukaisuudesta. Rawlsin, 1958, teoriasta ‘oikeudenmukaisuus reiluutena’ hyödynnän kahta argumenttia. Oikeudenmukaisen käytännön tai järjestelmän täytyy olla kaikkien osallistujien hyväksyttävissä. On epäoikeudenmukaista, jos joku osallistuu käytäntöjen tai järjestelmän toimintaan hyötyen siitä, mutta kieltäytyen maksamasta sen aiheuttamia kustannuksia.

O’Neillin, 1991, paljon perustavammasta poikkikansallisen oikeudenmukaisuuden teoriasta olen pominut ajatuksen, että käytännöt ja instituutiot täytyy olla järjestetty niin, että lisätään niiden kykyjä ja toimintamahdollisuuksia, jotka nyt ovat yksipuolisesti yhteiskunnallisten suhteiden ja kausaalisten prosessien vastaanottavassa päässä.

²⁵ Minskyn, 1982, näkemyksen mukaan moderniin kapitalistiseen markkinatalouteen on sisäänrakennettu tendenssi kohti kehitystä, jossa rahoitusmarkkinat alkavat kasvaa muun talouden kustannuksella. Rahoitusmarkkinoiden suhteeton kasvu myös altistaa taloudet vakaville kriiseille. Felix 1995, 23-30, esittää, että kriittinen piste läntisissä talouksissa saavutettiin jo 1970-luvun puolessavälissä.

Minsky ja Felix eivät kuitenkaan erittele sitä laajaa yhteiskunnallista muutosprosessia, joka on valjastettu luomaan uusien voimavarojen syöttövirtaa finanssimarkkinoille. Tarvitaan perinteisiä taloustieteellisiä välineitä paljon laajempaa analyysin viitekehystä, jotta voidaan ymmärtää 2000-luvun alun tilannetta. Katso Patomäki 2001a, luku 2.

²⁶ Patomäki 2000 ja 2001.

²⁷ Tähän viittaa myös ensimmäinen versio Kofi Annanin raportista “Financing for Development. Recommendations of the UN Secretary General”, jonka pohjalta työryhmän keskustelut tullaan käymään. Yleisesti ottaen – ainakaan tammikuun 2001 puolivälin luonnoksessa – YK:n pääsihteerin raportissa ei näytetä sanovan paljon mitään. Raportissa ei mainita esimerkiksi Tobinin veroa sanallakaan, vaikka se oli vahvasti esillä keskusteluissa Genevessä. Mutta ikään kuin ohimennen raportissa asetetaan yleismaailmalliseksi normiksi rahoitusmarkkinoiden vapauttaminen ja amerikkalaistyylisten rahoitusmarkkinoiden luominen. YK:n nykyisestä asemasta ja (jokseenkin synkistä) tulevaisuudennäkymistä, katso Patomäki 2001b.

²⁸ Idea tästä toteuttamismallista esitettiin NIGD:in ensimmäisessä raportissa, ja olen kehittänyt sitä eteenpäin myöhemmissä julkaisuissani.

Lähteet:

- Akyüz, Yilmaz** (1995): "Taming International Finance", teoksessa J.Mitchie & J.G.Smith (toim.): *Managing the Global Economy*, Oxford University Press: Oxford, ss.55-90.
- Bhaskar, Roy** (1978): *A Realist Theory of Science*, 2. painos, Verso: London.
- Cox, Robert W.** (1987): *Production, Power, and World Order. Social Forces in the Making of History*, Columbia University Press: New York.
- DeMartino, George F.** (2000): *Global Economy, Global Justice. Theoretical Objections and Policy Alternatives to Neoliberalism*, Routledge: London & New York.
- van Eemeren, Frans H. & Grootendorst, Rob** (1992): *Argumentation, Communication, and Fallacies: A Pragma-Dialectical Perspective*, Lawrence Elbaum Associates: Hove & London.
- Endlich, Lisa** (1999): *Goldman Sachs. The Culture of Success*, Little, Brown: London.
- Grabel, Ilene** (1999): "Rejecting Exceptionalism. Reinterpreting the Asian Financial Crises", teoksessa J.Mitchie & J.G.Smith (toim.): *Global Instability. The Political Economy of World Economic Governance*, Routledge: London & New York, ss.37-67.
- Felix, David** (1995): "Financial Globalization versus Free Trade: The Case for the Tobin Tax", UNCTAD Discussion Paper No.108, Geneva.
- IMF, International Monetary Fund** (1998): *World Economic Outlook*, May 1998, IMF: Washington.
- Keynes, John Maynard** (1961/1936): *The General Theory of Employment, Interest and Money*, MacMillan: London.
- Kumppani** (1998), artikkelit "Tobinin vero iskee spekulatiotalouden ytimeen"; "Kepa kampanjoi Tobinin nostamiseksi keskusteluun", "Kumppani tutki: Eduskunnasta tukea valuuttamarkkinoiden sääntelylle", no.6, ss.10-12.
- Lawson, Tony** (1997): *Economics and Reality*, Routledge: London.
- Leyshon, Andrew & Thrift, Nigel** (1997): *MoneySpace. Geographies of Monetary Transformation*, Routledge: London.
- Minsky, Hyman P.** (1982): *Can 'It' Happen Again?*, M.E.Sharpe: Armonk, NY.
- O'Neill, Onora** (1991): "Transnational Justice", in D.Held (ed.): *Political Theory Today*, Polity Press: Cambridge, pp.276-304.
- Palley, Thomas I.** (1999): "International Finance and Global Deflation. There Is An Alternative", teoksessa J.Mitchie & J.G.Smith (toim.): *Global Instability. The Political Economy of World Economic Governance*, Routledge: London & New York, ss.97-110.
- Patomäki, Heikki** (1999a): "The Tobin Tax: How to Make it Real", NIGD Project Report, prepared in co-operation with Katarina Sehm Patomäki and C.Chavagneux, B.Deacon, A.Harnes, M.Montes, R.Palan and D.Woodward *UPI Working Papers 13*, UPI: Helsinki.
- Patomäki, Heikki** (1999b): *Tobinin veron toteutus. Kohti oikeudenmukaisempaa ja demokraattisempaa globaalia taloutta*, Like: Helsinki.
- Patomäki, Heikki** (2000): "The Tobin Tax: A New Phase in the Politics of Globalisation?", *Theory, Culture & Society*, (17):4, August 2000; julkaistu myös teoksessa H.Hakovirta (ed.): *Globalism at the Crossroads. Wedges into Global Theory and Policy*, Finnish Political Science Association: Helsinki, 2000, pp.166-184; ja aiempi versio indonesian kielellä, as "Pajak Tobin: Sebuah Fase Baru dalam Politik Globalisasi", *Wacana*, 1999, no.4, ss.96-116.
- Patomäki, Heikki** (2001a): *Democratizing Globalization. The Leverage of the Tobin Tax*, Zed Books: London & New York (ilmestyy toukokuussa).
- Patomäki, Heikki** (2001b): "Kosovo and the End of the UN?", teoksessa P.Van Ham & S.Medvedev (toim.): *Mapping European Security After Kosovo*, Manchester University Press: Manchester (ilmestyy toukokuussa).
- Rawls, John** (1958): "Justice as Fairness", *The Philosophical Review*, (LXVII), ss.164-194.
- Sayer, Andrew** (1992): *Method in Social Science. A Realist Approach*, 2nd edition, Routledge: London & New York.
- Soros, George** (1998): *The Crisis of Global Capitalism. Open Society Endangered*, Public Affairs: New York.

Spahn, Paul Bernard (1995): "International Financial Flows and Transactions Taxes: Survey and Options", *IMF Working Paper/95/60*, June.

Stiglitz, Joseph E. (1989): "Using Tax Policy to Curb Speculative Short-Term Trading", *Journal of Financial Services Research*, (3):1, ss.101-115.

Strange, Susan (1998): *Mad Money*, Manchester University Press: Manchester.

Tobin, James (1978): "A Proposal for International Monetary Reform", *The Eastern Economic Journal*, (4):3-4, ss.153-159.

Tobin, James (1998): *Money, Credit and Capital*, McGraw-Hill: Boston, MA.

Tobin, James (1999): "Reigning in the Markets", an interview with James Tobin, *Information Access Company/ UNESCO (France) Courier*, 1.2.1999, saatavilla osoitteessa http://www.igc.apc.org/globalpolicy/socecon/ glotax/currtax/cur7_2.htm.

Walton, Douglas (1989): *Informal Logic. A Handbook for Critical Argumentation*, Cambridge University Press: Cambridge.